

Kadınlarda Algılanan Ayrımcılık, Görelî Yoksunluk ve Kolektif Eylem Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

İlknur Tayınmak*

Öz

Dünyanın birçok bölgesinde kadınlar toplumsal cinsiyet rolleri ve algıları temelinde ayrımcılığa, şiddete ve fırsat eşitsizliğine maruz kalmaktadır. Kadınların maruz kaldıkları bu olumsuz tutum, davranışlar ve bunlara bağlı algılar, onların kolektif eylemliliklerine etki etme potansiyeli taşımaktadır. Mevcut araştırmada kadınların cinsiyet temelli ayrımcılık algısı, görelî yoksunluk algısı ve kadın hakları çerçevesindeki kolektif eylemleri arasındaki ilişkilerin ele alınması ve bu ilişkilerde siyasi görüşün rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini 328 gönüllü kadın katılımcı oluşturmuştur. Katılımcılara Görelî Yoksunluk Ölçeği, Ayrımcılık Algısı, Siyasi Görüş, Kolektif Eylem ve Kolektif Eylem Niyeti'ne ilişkin ölçümlerin yer aldığı bir anket formu uygulanmıştır. Yürütülen analizler sonucunda kadınların cinsiyetlerine ilişkin ayrımcılık algılarının görelî yoksunluk algılarını, görelî yoksunluk algılarının ise ilgili konuda faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşuna üyelik niyetlerini pozitif şekilde yordadığı; bu ilişkilerde siyasi görüşün düzenleyici rol oynadığı bulgulanmıştır.

Anaktar Kelimeler: toplumsal cinsiyet, ayrımcılık algısı, görelî yoksunluk, kolektif eylem, siyasi görüş.

Kadın/Woman 2000, June 2022; 23(1): 19-40

Examining the Relationships Between Perceived Discrimination, Relative Deprivation and Collective Action of Women

Aras Türkeli**

Abstract

Worldwide, women are exposed to discrimination, violence and inequality of opportunity on the basis of gender roles and perceptions. The negative attitudes and behaviors that women are exposed to and the related perception have the potential to affect their collective actions. In this context, the present study aimed to examine the relationships between women's perceptions of gender-based discrimination, relative deprivation and their collective actions within the framework of women's rights, and to examine the role of their political views in these relations. The sample of the present study consists of 328 volunteer woman participants from various parts of Turkey. The Scales of Relative Deprivation, Perceived Discrimination, Political View, Collective Action and Collective Action Intention were administered to the participants. Obtained results showed that women's perceptions of gender discrimination positively predicted their perceived relative deprivation, and their perceived relative deprivation positively predicted their intention to join a non-governmental organisation related to women rights; it was also found that political views play a moderator role in these relations.

Keywords: gender, perceived discrimination, relative deprivation, collective action, political view.

* İlknur Tayınmak (Doktora öğrencisi), Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü. Mersin-Türkiye. E-posta: ilknurtayinmak@gmail.com ORCID No: 0000-0003-1120-8950.

** Aras Türkeli (Doktora öğrencisi), Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü. Mersin-Türkiye. E-posta: arasturkeli@gmail.com ORCID No: 0000-0001-7703-5488.

Giriş

Kadınlar Türkiye’de ve dünyanın geri kalan birçok bölgesinde ayrımcılığa, şiddete ve fırsat eşitsizliğine maruz kalmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) yayımlanmış olduğu Kadına Yönelik Şiddeti Önleme Raporu’na (2019) göre dünyadaki kadınların yaklaşık %35’i yaşamlarının belirli bir döneminde partnerleri tarafından cinsel veya fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Türkiye’de 2018 yılında erkekler tarafından 440 kadın cinayeti işlenmiş; 2019 yılında bu sayı ne yazık ki 474’e yükselmiş; 2020 yılında ise 300 kadın cinayeti işlenmiştir (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2018; 2019; 2020). Kadınlar yalnızca erkek şiddetine maruz kalmamakta; aynı zamanda eğitim, iş imkanı gibi birçok alanda fırsat eşitsizliği ve zorluklarla da mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Örneğin; Özyıldırım (2014), Türkiye’de okuma yazma bilmeyen 10 kişiden 8’inin kadın olduğunu ve eğitim alanında kadınlar aleyhinde bir cinsiyet eşitsizliği olduğunu belirtmiştir. Eğitimin yanı sıra kadınlar, iş gücü piyasasında yeterli ölçüde temsil edilmemekte ve birçok alanda cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Parlaktuna, 2010). Ayrıca kadınların karar alma organlarındaki ve siyasi yaşamdaki temsil oranı oldukça düşük olmakla birlikte, kadınlar genellikle koşulları kötü, geçici ve kayıt dışı işlerde istihdam edilmektedir (Tuskan, 2012).

Kadınların bireysel ve kolektif düzeyde maruz kaldıkları bu ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği ile mücadele etmeleri ve her alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya aktif katkı sağlamaları önem arz etmektedir. Kadınların maruz kalınan bu ayrımcılıkla mücadele etmelerinin en etkin yollarından biri ise kolektif eylemlerdir. *Kolektif eylem*, bireylerin bir grubun yararına yapmış oldukları, grubun statüsünü, gücünü ve etkisini arttırmaya yönelik davranışlarının tümünü ifade eden geniş kapsamlı bir kavramdır (Louis, 2009; van Zomeren & Iyer, 2009). Kadın hakları konusunda mücadele veren bir derneğe üye olmak, dernek bünyesinde çalışmak, toplantılara katılmak, konu ile ilgili farkındalık düzeyini arttırmak için film seyretmek, kitap okumak, makale yazmak ve arkadaşlar arasında bu konuyu tartışmak, kadınların maruz kaldıkları çeşitli sorunlar üzerine konuşmalar yapmak, kadın hakları ile ilgilenen bir siyasetçiye oy vermek veya siyasi partilere aday olmak kadın hakları temelli kolektif eylemlere örnektir (Özkan, 2014). Kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemenin önemli bir aracı olan kolektif eylemlere katılımlarının artış göstermesi için kolektif eylemlerle ilişkili faktörlerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle mevcut çalışmada kadınların kolektif eylemliliği ile ilişkili olabileceği düşünülen *algılanan ayrımcılık, görelî yoksunluk ve siyasi görüş* kavramları ele alınmış ve bunlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığa dair düşünceleri, literatürde *ayrımcılık algısı (perceived discrimination)* kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Ayrımcılık, objektif şekilde tanımlanması, gözlenmesi ve ölçülmesi zor bir davranış olduğu için genellikle bireylerin öznel yargıları çerçevesinde değerlendirilmektedir (Kapçı, 2016). Bu doğrultuda *ayrımcılık algısı*, bireylerin grup üyelikleri temelinde kendilerine veya gruplarına karşı ne derece olumsuz davranışlarda bulunulduğuna dair bir değerlendirme yapmaları

anlamına gelmektedir (Major & Dover, 2016). Kadınların aile, arkadaş çevresi ve iş ortamı gibi çeşitli bağlamlarda bireysel olarak maruz kaldıkları ayrımcı davranışlar ve toplumsal düzeyde kadına yönelik ayrımcı ve kalıpyargısal bakış açılarının, kadınların yüksek düzeyde ayrımcılık algısına sahip olması ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. (örn., Avcı, 2013; Bazargan & Galvan, 2012; Dawson, Volpe & Laurent, 2019).

Bireyin, kendisini veya üyesi olduğu grubu başka bireyler veya gruplarla karşılaştırması sonucunda; grubunun veya kendisinin iyi bir durumda olmadığına ilişkin inancı *görelî yoksunluk* kavramı ile ifade edilmektedir (Kıral, 2009; Walker & Smith, 2002:1-12). Diğer bir ifadeyle görelî yoksunluk; bireyin karşılaştırma yaptığı kişilere ya da gruplara kıyasla kendisinin ya da grubunun hak ettiği bir konumda olmadığına, aksine daha dezavantajlı bir konumda bulunduğu dair algısıdır. Smith ve arkadaşlarına (2012) göre görelî yoksunluk süreci üç adımda gerçekleşmektedir. İlk olarak; bireyin bilişsel karşılaştırmalar yoluyla kendisini/üyesi olduğu grubu, diğer bireyler/gruplarla farklı durumlar (elde edilen haklar, sahip olunanlar vb.) açısından mukayese etmesi gerekmektedir. İkinci olarak; birey yürüttüğü bu karşılaştırma sonucunda bireysel veya grup düzeyinde dezavantajlı bir durumda olduğunu düşünmelidir. Üçüncü adım ise; bireyin dezavantajlı konumuna ilişkin öfke, üzüntü, adaletsizlik duyguları içerisinde olduğu evreyi betimlemektedir. Smith ve arkadaşlarına (2012) göre bu üç sürecin yaşanması görelî yoksunluk algısına işaret etmektedir ve birey bu algı sonucunda bireysel ve grup temelli davranışlarda bulunabilmektedir. Burada da görüldüğü üzere görelî yoksunluk, bireysel ve grup temelli görelî yoksunluk olarak ikiye ayrılmaktadır. Birey temelli görelî yoksunluk, bireyin kendisini iç grup üyeleriyle çeşitli açılardan karşılaştırması sonucunda dezavantajlı konumda olduğuna ilişkin inancını ifade etmektedir. Grup temelli görelî yoksunluk ise bireyin üyesi olduğu grubu (iç grubunu), dış gruplarla çeşitli haklar, özellikler temelinde karşılaştırmasına bağlı olarak iç grubunun nispeten daha dezavantajlı bir durumda olduğuna dair algısı anlamına gelmektedir (Runciman, 1966; akt., Smith vd., 2012).

Görelî yoksunluk algısı, ayrımcılık algısı ile yakından ilişkili bir kavramdır. Bireysel düzeyde ayrımcı davranışlara maruz kalan bireyin, üyesi olduğu grubun toplumsal düzeyde de daha dezavantajlı bir konumda olduğunu düşünme eğiliminin (yani grup temelli görelî yoksunluk algısının) artabileceği düşünülmektedir. Ancak konuya ilişkin literatür incelendiğinde görelî yoksunluk ile ayrımcılık algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma sayısının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yürütülen bir araştırmada katılımcıların, algıladıkları ayrımcılık düzeyinin grup temelli görelî yoksunluk algısını pozitif yönde yordadığı bulgulanmıştır (Koomen & Frankel, 1992). Bir diğer araştırmada ise ayrımcılık algısı, duygusal görelî yoksunluk algısının bir bileşeni olarak ele alınmış ve diğer değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir (Grant vd., 2014). Ayrımcılık algısı ve görelî yoksunluk ilişkisini elen alan çalışmaların sınırlı olmasının bir nedeni, araştırmacıların bu iki kavramı birbirinden ayrı değişkenler olarak değerlendirmemesi olabilir. Ancak literatür incelendiğinde kavramlar arasında benzerlik olduğu görülse de aslında ikisinin de ayrı ayrı kavramsallaştırıldığı ve incelendiği görülmektedir (örn., Foley vd., 2015; Newman, 2015; Smith vd.,

2012). Nitekim mevcut araştırmada ayrımcılık algısı bireysel düzeyde; görelî yoksunluk algısı ise grup temelli olarak ele alınarak farklı kavramlar olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye’de ayrımcılık algısı ve görelî yoksunluk çerçevesinde yürütülen çalışmalar incelendiğinde iki kavramın farklı çalışmalarda farklı değişkenlerle ele alındığı görülmektedir. Yürütülen bazı çalışmalarda bireysel görelî yoksunluğun öznel esenlik (Özdemir vd., 2019), iş performansı (Yılmaz & Erkal, 2020), algılanan stres (Yılmaz, 2020), başa çıkma stratejileri ve öznel iyi oluş (Özdemir, 2019), işten ayrılma niyeti (Yılmaz vd., 2021), fiziksel ve psikolojik sağlık (Güvenç, 2021) ile ilişkili olarak incelendiği görülmektedir. Grup temelli görelî yoksunluğun ise görece sınırlı sayıda çalışmada ele alındığı gözlenmiştir. Örneğin; bu kapsamda yürütülen bir araştırmada kadınların siyasal katılım düzeyi ile grup temelli görelî yoksunluk algısı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu bulgulanmıştır (Kıral vd., 2008). Bir başka çalışmada ise iç grup özdeşim düzeyi ile aşırı grup yanlısı davranışlar arasında görelî yoksunluğun aracı rolü olduğu saptanmıştır (Özdemir, 2018).

Algılanan ayrımcılık çerçevesinde literatür incelendiğinde Türkiye’de özellikle iş ortamında kadınların maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığını belirlemeye yönelik çalışmaların (örn., Alparlan ve ark., 2015; Alptekin, 2014; Çelik & Şahingöz, 2018) mevcut olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra cinsiyet temelli ayrımcılık ile kariyer (Bulut & Kızıldağ, 2017), depresyon düzeyi (örn., Avcı, 2013), öz-yeterlik algısı ve örgütsel sapma davranışı (Akyüz ve Özer, 2018), örgütsel stres (Yamuç & Türker, 2015) değişkenlerinin incelendiği belirlenmiştir.

Ayrımcılık algısı ve görelî yoksunluk, sosyal değişimin bir aracı olan kolektif eylemlilik ve kolektif eylemde bulunma niyeti ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar algılanan ayrımcılık (örn., Stronge vd., 2016; Hayward vd., 2017) ve görelî yoksunluk düzeyinin (örn., Cakal vd., 2011) kolektif eylemlerle anlamlı ilişkisi olduğunu göstermektedir. Kadınlar üzerine yürütülen çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin; bir çalışmada kadınların işyerinde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma düzeyinin, kolektif eylem niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur (Iyer & Ryan, 2009). Bir başka çalışmada kadınların cinsiyete dayalı ayrımcılık algısı düzeylerinin onların psikolojik stres seviyesini arttırdığı; ancak kolektif eylemliliğin bu ilişkide düzenleyici rol üstlendiği ve stres seviyesini azalttığı bulgulanmıştır (DeBlaere vd., 2014). Türkiye’de yürütülen bir çalışmada ise kadınların görelî yoksunluk algısı ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Kıral, 2009).

Siyasi görüşün algılanan ayrımcılık, görelî yoksunluk ve kolektif eylem arasındaki ilişkiyi düzenleyebilecek değişkenlerden biri olabileceği düşünülmektedir. Yürütülen çalışmalarda siyasal görüşün bu değişkenlerle ilişkili olduğunun bulgulanması, bu görüşü destekler niteliktedir. Örneğin; bu kapsamda yürütülen bir çalışmada sağ görüşle ilgili reklamlara maruz kalan katılımcıların, ayrımcılık algısı düzeylerinin arttığı saptanmıştır (Schmuck vd., 2017). Bir başka çalışmada katılımcıların siyasal görüşlerindeki kutuplaşma düzeyi ile etnik ayrımcılık algısı arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgulanmıştır (Osborne & Sibley, 2013). Bu bağlamda yürütülen bir diğer çalışmada siyasal görüş

ile grup temelli görelî yoksunluk algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu raporlanmıştır (van Prooijen & Kuijper, 2020). Kolektif eyleme ilişkin yürütülen çalışmalarda (örn., Spaaij & Vinas, 2013; Watkins vd., 2015) da benzer şekilde siyasi görüş ile kolektif eylemlilik arasında anlamlı ilişkiler bulgulanmıştır. Görüldüğü üzere siyasi görüş, bireylerin görelî yoksunluk, ayrımcılık algısı ve kolektif eylemleriyle ilişki içerisinde. Ancak literatür incelendiğinde bu değişkenlerin birlikte ele alındığı bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Mevcut çalışmanın temel amacı; kadınların algıladıkları ayrımcılık, görelî yoksunluk düzeyi ile kolektif eylemlerde bulunma ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak kadınların algıladıkları ayrımcılık ile görelî yoksunluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenecektir. İlgili literatür incelendiğinde ayrımcılık algısı ve görelî yoksunluk arasındaki ilişkinin çok sınırlı sayıda çalışmada (örn., Koomen & Frankel, 1992) ele alındığı görülmüş ve bu kapsamda kadınların algılarının değerlendirildiği çalışmaya ise rastlanmamıştır. İkinci olarak, görelî yoksunluk ve ayrımcılık algısının, kadınların kolektif eylem ve kolektif eylem niyeti üzerindeki etkisine dair araştırmaların Türkiye’de (örn., Kırıl, 2009) oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle mevcut çalışmanın bir diğer amacı; kadınların ayrımcılık ve görelî yoksunluk algıları ile kadın haklarıyla ilgili kolektif eylemliliği ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkiyi mevcut örnekleme incelemektir. Son olarak siyasi görüşün ayrımcılık algısı, kolektif eylem ve grup temelli görelî yoksunluk ile ilişkisine dair literatür bilgisi ışığında; siyasi olarak sağ veya sol görüşe yakınlığın bu değişkenler arasında nasıl bir rol oynadığını incelemek amaçlanmaktadır. Siyasi görüşün, bu değişkenlerle ayrı ayrı olarak ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunsa da bu üç değişken arasındaki ilişki de nasıl bir rol oynadığını gösteren bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenlerle mevcut araştırmada görelî yoksunluk, algılanan ayrımcılık, kolektif eylem ve siyasi görüş arasındaki ilişkiyi analiz etmenin, literatüre katkı sağlayacağı ve bu konudaki sınırlı bilgiyi genişletebileceği düşünülmektedir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırma verileri, Google Forms online anket formu üzerinden kartopu yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini Türkiye’nin çeşitli bölge ve illerinde yaşamakta olan 328 gönüllü kadın katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 18-68 arasında değişmektedir ($Ort= 31.64$, $SS= 11.56$). Çalışmaya katılım sağlayan kadınların %2’si ilköğretim mezunu, %19’u lise mezunu, %25’i lisans öğrencisi, %35’i lisans mezunu, %13’ü ise lisansüstü öğrencisi ya da mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada katılımcıların yaş, eğitim durumu, ve sosyo-ekonomik düzeylerine ilişkin bilgiler “*Kişisel Bilgi Formu*” aracılığıyla elde edilmiştir. *Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığı:* Katılımcıların çeşitli sosyal çevrelerde (aile, arkadaş, okul ve iş ortamında) ne derece ayrımcılığa maruz kaldıklarını düşündükleri üç soru ile ölçülmüştür. “*Aileniz tarafından cinsiyet ayrımcılığına*

maruz kalma düzeyiniz nedir?”, “Arkadaş çevreniz tarafından cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma düzeyiniz nedir?” ve “İşyerinizde/okulunuzda cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma düzeyiniz nedir?” soruları, 1 (Hiç) ile 7 (Çok fazla) aralığında değişen likert tipi bir ölçek üzerinden yanıtlanmıştır. Her bir katılımcı için ayrımcılık algısı değişkeninden elde edilen puanlar, toplam puan üzerinden hesaplanmıştır. Sorulara verilen yanıtlardan elde edilen yüksek puanlar, yüksek cinsiyet ayrımcılığı algısına işaret etmektedir. Sorulan soruların faktör yapısını incelemek amacıyla uygulanan faktör analizi sonucunda 3 maddenin tek bir faktöre yüklendiği, her bir maddenin faktör yükünün .30’un üzerinde olduğu ve 3 maddenin toplam varyansın %61’ini açıkladığı görülmüştür. Bu çalışmada ayrımcılık algısı değişkeninin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0.75 olarak hesaplanmıştır.

Görelî Yoksunluk Ölçeği: Kırıl (2009) tarafından geliştirilen Görelî Yoksunluk Ölçeği, Toplumsal İnanışlar Ölçeği (Kelly ve Breinlinger, 1995; akt. Kırıl, 2009) ve Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı Ölçeği (Gurin, 1985; akt. Kırıl, 2009) maddelerinden elde edilen 9 maddeden oluşmaktadır. Kırıl (2009) tarafından tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu bulunan ölçek, kadınların algıladıkları grup temelli görelî yoksunluğu ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. “Saygın işlerin çoğunluğu erkeklerindir çünkü toplumumuz kadınlar aleyhine ayrımcılık yapmaktadır”, “Bir grup olarak kadınlar toplumda şimdikinden daha iyi bir yeri hak etmektedirler”, “Toplumdaki güç ve statü açısından erkeklerle karşılaştırıldığında kadınlar aleyhine bir eşitsizlik vardır” maddeleri kadınların grup görelî yoksunluk algısını belirlemeye yönelik maddelerden bazılarıdır. Maddeler 7’li likert tipi (1=hiç katılmıyorum, 7=tamamen katılıyorum) derecelendirme ile değerlendirilmektedir. Her bir katılımcı için ölçek puanı madde toplam puanları üzerinden hesaplanmıştır. Bu ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek düzeyde grup temelli görelî yoksunluk algısına işaret ederken; düşük puanlar ise düşük yoksunluk algısını göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.85 olarak hesaplanmıştır.

Kolektif Eylem Katılımına İlişkin Sorular: Araştırmada katılımcıların kadın hakları çerçevesinde herhangi bir kolektif eylemde bulunup bulunmadıklarını belirlemek amacıyla “Kadın hakları ile ilgili herhangi bir etkinliğe (örn., seminer, yürüyüş vb.) katıldınız mı?” ve “Kadın hakları konusunda mücadele eden herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye misiniz?” soruları sorulmuştur. Bu iki soruya verilen yanıtlar “evet” veya “hayır” şeklindedir.

Kolektif Eylem Niyeti: Katılımcıların gelecekte bir kolektif eylem türü olan sivil toplum kuruluşuna üye olma niyetinin düzeyini ölçmek amacıyla “Size göre gelecekte kadın haklarıyla ilgili mücadele veren herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma ihtimaliniz nedir?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan bu soruyu 7’li likert tipi (1=Oldukça düşük, 7=Oldukça yüksek) derecelendirme üzerinden cevaplamaları istenmiştir.

Siyasi Görüş: Katılımcıların siyasi eğilimi hakkında bilgi edinebilmek amacıyla “Siyasi görüşünüzü nasıl tanımlarsınız?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlar 1 (Radikal sol) ile 7 (Radikal sağ) aralığında değişen likert tipi bir skala üzerinden yanıtlanmıştır. Düşük puanlamalar sol görüşe yakınlığı, yüksek puanlamalar ise sağ görüşe yakınlığı ifade etmektedir.

İşlem

Araştırma için Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan gerekli onay alındıktan sonra çalışmanın ölçek ve sorularının yer aldığı online anket formu oluşturulmuştur. Online anket formunun başlangıcında katılımcılara çalışmanın amacı, araştırmacıların isimleri ve gerekli iletişim bilgileri, çalışmanın gönüllük esasına dayandığı ve katılımcıların istedikleri zaman çalışmaya katılmaktan vazgeçebilecekleri bilgisinin yer aldığı "Gönüllü Onam Formu" sunulmuş ve katılımcıların onayının ardından ölçek ve anketlerin yer aldığı bölüme geçiş yapılmıştır. Anket formunun bitiminde katılımcılara teşekkür edilmiş ve daha fazla bilgi edinmek için araştırmacılara ulaşabilecekleri iletişim bilgileri verilmiştir.

Bulgular

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de, değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon değerleri ise Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ort.	SS
Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığı	328	8.89	4.71
Görelî Yoksunluk Algısı	328	53.38	9
STK Üyelik Niyeti	328	4.22	2.08
Siyasi Görüş	328	3.15	1.49

Tablo 2. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	2.	3.	4.
1. Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığı	.28**	.10	-.12*
2. Görelî Yoksunluk Algısı	-	.34**	-.39**
3. STK Üyelik Niyeti		-	-.35**
4. Siyasi Görüş			-

* $p < .05$, ** $p < .01$, $N=328$

Kadınların algıladığı ayrımcılık düzeyi ile görelî yoksunluk algısı arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkide siyasi eğilimin olası düzenleyici rolünü test etmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yürütülmüştür (Tablo 3). Yürütülen hiyerarşik regresyon analizinde görelî yoksunluk algısı bağımlı değişken, algılanan cinsiyet ayrımcılığı bağımsız değişken ve siyasi görüş ise düzenleyici değişken olarak ele alınmıştır. Bu testi uygulayabilmek adına tüm değişkenler için standart puanlar ile yeni değişkenler oluşturulmuş ve bütün analizlerde bu standart puanlar kullanılmıştır. İlk aşamada algılanan cinsiyet ayrımcılığı, ikinci aşamada siyasi görüş, son aşamada ise algılanan cinsiyet ayrımcılığı ve siyasi görüş değişkenlerinin etkileşim terimi analize dahil edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde analize ilk aşamada dahil olan algılanan cinsiyet ayrımcılığının, görelî yoksunluk algısındaki varyansın %8'ini açıkladığı [$F(1,326)= 27.93$, $p < .001$] ve görelî yoksunluk algısının anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür, $\beta = .28$, $t(327)= 5.29$, $p < .001$. İkinci aşamada analize dahil olan siyasi görüş,

görelî yoksunluk algısında açıklanan varyansa %13'lük bir katkı sağlamıştır ve R^2 'deki bu değişim anlamlı olarak bulunmuştur, $F(2,325)= 42.46$, $p<.001$. Son aşamadaki bulgular incelendiğinde ise etkileşim terimi analize dahil edildiğinde modelin [$F(3,324)= 31.13$, $p<.001$] ve etkileşim teriminin [$\beta = .13$, $t(327)= 2.63$, $p < .01$] anlamlı olduğu görülmüştür. Bu bulgu siyasi görüşün, algılanan ayrımcılık düzeyi ile görelî yoksunluk algısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir düzenleyici rolü olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. *Siyasi Görüşün Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığı ile Görelî Yoksunluk Algısı Arasındaki İlişkideki Düzenleyici Rolünü İnceleyen Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları*

Değişken	R ²	R ² Değ.	F	B	SH	T
I. Aşama	.08	.08	27.93**			
Algılanan C. Ayrımcılığı				.28**	.53	5.28
II. Aşama	.21	.13	42.46**			
Algılanan C. Ayrımcılığı				.24**	.50	4.80
Siyasi Görüş				-.36**	.50	-7.25
III. Aşama	.23	.02	31.13**			
Algılanan C. Ayrımcılığı				.23**	.50	4.57
Siyasi Görüş				-.35**	.50	-6.98
Algılanan C. Ayrımcılığı*Siyasi Görüş				.13**	.04	2.63

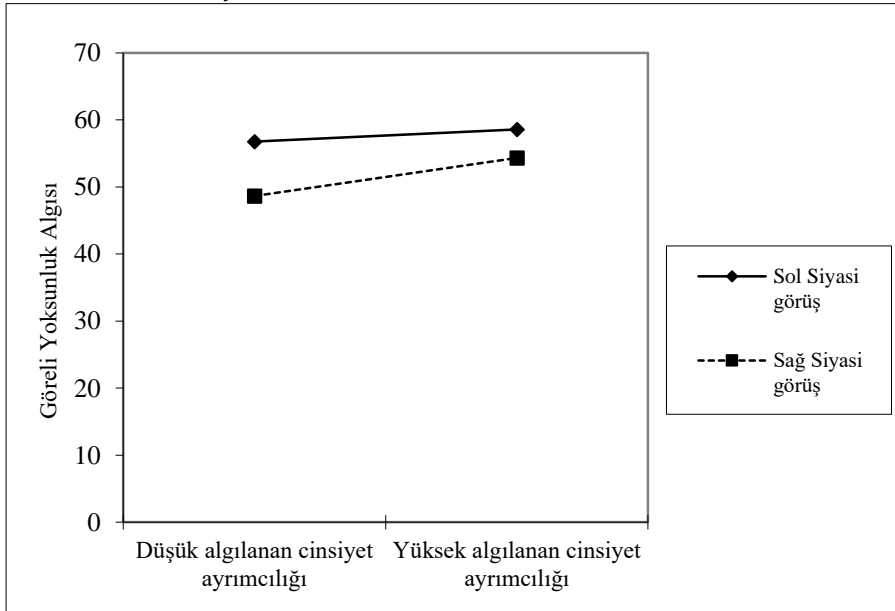
* $p<.05$, ** $p<.01$

Düzenleyici rolü anlamlandırabilmek amacıyla siyasi görüşün sol siyasi görüşe yakın (düşük puan) düzeyi ile sağ siyasi görüşe yakın (yüksek puan) düzeylerinde algılanan cinsiyet ayrımcılığı ve görelî yoksunluk arasındaki ilişkiyi gösteren regresyon doğruları oluşturulmuştur (Şekil 1). Siyasi görüşün düzeylerinde regresyon katsayılarının anlamlılığını sınamak amacıyla eğim testi (simple slope) yapılmıştır. Bunun için sol ve sağ görüşe yakın düzeydeki siyasi görüş değişkenleri belirlenmiş ve bu değişkenlerle bağımsız değişkenin etkileşim terimleri oluşturulmuştur. Yapılan regresyon sonuçlarına göre, sağ siyasi görüş koşulunda, algılanan cinsiyet ayrımcılığı görelî yoksunluk algısını pozitif yönde anlamlı olarak yorduyorken [$\beta = .34$, $t(327) = 5.42$, $p < .001$]; sol siyasi görüş koşulunda görelî yoksunluk algısını anlamlı olarak yordamamaktadır [$\beta = .11$, $t(327) = 1.58$, $p = .12$]. Şekil 1 incelendiğinde, sol siyasi görüşe yakın olan katılımcıların, sağ siyasi görüşe yakın olanlara oranla, algıladıkları cinsiyet ayrımcılığı düzeyleri düşük olsa dahi daha fazla görelî yoksunluk algısına sahip oldukları görülmektedir.

Kadınların cinsiyete ilişkin görelî yoksunluk düzeyi ile STK üyelik niyeti arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkide siyasi eğilimin olası düzenleyici rolünü test etmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yürütülmüştür (Tablo 4). Analiz sonuçlarına göre görelî yoksunluk algısı, STK üyelik niyetini anlamlı şekilde yordamakta ($\beta = .34$, $t(327)= 6.56$, $p < .001$) ve varyansın %12'sini açıklamaktadır, $F(1,326)= 43.09$, $p<.001$. Analize ikinci adımda dahil olan siyasi görüşün STK üyelik niyetindeki varyansa %5 ek ve anlamlı bir katkısının olduğu [$F(2,325)= 33.2$, $p<.001$] ve STK üyelik niyetinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu

($\beta = -.25$, $t(327) = -4.55$, $p < .001$) bulunmuştur. Etkileşim teriminin modele dahil edildiği son aşama bulguları incelendiğinde ise modelin [$F(3, 324) = 25.60$, $p < .001$] ve etkileşim teriminin ($\beta = -.16$, $t(327) = -2.97$, $p < .001$) anlamlı olduğu görülmüş ve böylece siyasi görüşün, görelî yoksulluk algısı ile STK üyelik niyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir düzenleyici rolü olduğu ortaya çıkmıştır.

Şekil 1. Siyasi Görüşün, Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığı ile Görelî Yoksulluk Arasındaki Düzenleyici Rolü

Siyasi görüş değişkeninin, görelî yoksulluk algısı ile STK üyelik niyeti arasındaki düzenleyici etkisini anlamlandırabilmek için siyasi görüşün sol siyasi görüşe yakın (düşük puan) düzeyi ile sağ siyasi görüşe yakın (yüksek puan) düzeylerinde görelî yoksulluk algısı ile STK üyelik niyeti arasındaki ilişkiyi gösteren regresyon doğruları oluşturulmuştur (Şekil 2). Siyasi görüşün düzeylerinde regresyon katsayılarının anlamlılığını sınamak amacıyla eğim testi (simple slope) yapılmıştır. Bunun için sol ve sağ görüşe yakın düzeydeki siyasi görüş değişkenleri belirlenmiş ve bu değişkenlerle bağımsız değişkenin etkileşim terimleri oluşturulmuştur. Yapılan regresyon sonuçlarına göre; sol siyasi görüş koşulunda, görelî yoksulluk algısının STK üyelik niyetini pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı görülmektedir [$\beta = .41$, $t(327) = 5.26$, $p < .001$]. Sağ siyasi görüş koşulunda ise görelî yoksulluk algısının STK üyelik niyetini anlamlı olarak yordadığı bulunmuş ancak korelasyon katsayısının sol görüş koşuluna göre daha düşük olduğu görülmüştür [$\beta = .18$, $t(327) = 3.10$, $p < .01$]. Diğer bir ifadeyle sağ siyasi görüşe yakın katılımcıların, sol siyasi görüşe yakın olduğunu belirtenlere kıyasla, yüksek görelî yoksulluk algısına sahip olsalar dahi bir STK üyesi olmaya yönelik isteklerinin daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Siyasi Görüşün, Görelî Yoksunluk Algısı ile STK üyelik Niyeti Arasındaki İlişkideki Düzenleyici Rolünü İnceleyen Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

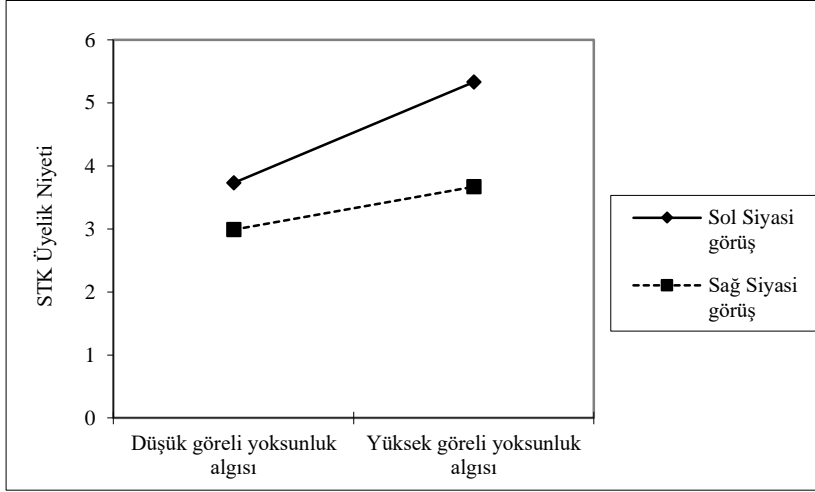
	R^2	R^2 Değ.	F Değeri	B	SH	t
I. Aşama	.12	.12	43.09			
Görelî Yoksunluk Algısı				.34	.05	6.56
II. Aşama	.17	.05	33.2			
Görelî Yoksunluk Algısı				.25	.05	4.46
Siyasi Görüş				-.25	.05	-4.55
III. Aşama	.19	.02	25.60			
Görelî Yoksunluk Algısı				.30	.06	5.21
Siyasi Görüş				-.28	.05	-5.02
Görelî Yoksunluk Algısı*Siyasi Görüş				-.16	.04	-2.97

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kolektif eylemliliğe dair sorulara verilen yanıtlar incelendiğinde; 328 kadından %47'sinin (155 katılımcı) şimdiye dek kadın hakları konusundaki herhangi bir etkinliğe katılım sağladığı belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyet temelli ayrımcılık, görelî yoksunluk algıları ve STK üyelik niyetlerinin, kadın hakları çerçevesinde herhangi bir etkinliğe (yürüyüş, seminer vb.) katılmış olup olmamalarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek amacıyla bağımsız gruplar için t test analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların kadın hakları konusunda bir etkinliğe katılmış olup olmamalarına göre algılanan cinsiyet ayrımcılığı düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır, $t(326)=1.85$, $p=.07$. Ancak analiz sonucuna göre kadın haklarıyla ilgili bir etkinliğe katılmış olan katılımcıların (Ort.= 56.20, SS= 7.51), katılmayanlara (Ort.= 50.82, SS= 9.48) oranla görelî yoksunluk algılarının anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür, $t(320.35)= 5.72$, $p < .001$. Ayrıca analiz sonuçlarına göre kadın haklarıyla ilgili bir etkinliğe katılmış olan katılımcıların (Ort.= 4.98, SS= 1.94), katılmayanlara (Ort.= 3.53, SS= 1.97) oranla STK üyelik niyetlerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır, $t(326)= 6.7$, $p < .001$.

Çalışmaya katılan kadınların %12'sinin (41 katılımcı) kadın hakları konusunda mücadele veren bir sivil toplum kuruluşuna üye oldukları görülmüştür. Katılımcıların görelî yoksunluk ve algılanan cinsiyet ayrımcılığı düzeylerinin kadın hakları konusunda mücadele veren bir STK üyelikleri bulunmasına göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek amacıyla bağımsız gruplar için t test analizleri yürütülmüştür. Sonuçlara göre katılımcıların, STK üyesi olmaları ve olmamaları durumuna göre algılanan cinsiyet ayrımcılığı düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür, $t(326)=1.49$, $p=.14$. Ancak STK üyesi bulunan katılımcıların (Ort.=57.79, SS=6.89), STK üyesi olmayan katılımcılara (Ort.=52.73, SS=9.1) oranla görelî yoksunluk algılarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır, $t(326)=3.46$, $p=.001$.

Şekil 2. Siyasi Görüşün, Görelî Yoksulluk ile STK Üyelik Niyeti Arasındaki Düzenleyici Rolü

Tartışma

Bu araştırmada kadınların cinsiyet temelli ayrımcılık algısı, görelî yoksulluk algısı ve kadın hakları çerçevesindeki kolektif eylem katılımları ile kolektif eylem niyetleri arasındaki ilişkilerin ele alınması ve bu ilişkilerde siyasi görüşün rolünün incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden ve çeşitli yaş gruplarından kadın katılımcılardan veri toplanmıştır. Mevcut çalışmanın bulguları kadın katılımcıların algıladıkları cinsiyet ayrımcılığının, görelî yoksulluk algısını anlamlı ve pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Bu bulguya göre; kadınların, çevreleri tarafından maruz kaldıklarını düşündükleri ayrımcılık düzeyi arttıkça, toplumsal alanlarda kendi cinsiyetlerini erkeklere göre daha fazla dezavantajlı konumda görme düzeyleri artış göstermektedir. Bu bulgu Koomen ve Frankel (1992) tarafından yürütülen çalışma bulgusu ile tutarlılık göstermektedir; araştırmacılar bir etnik azınlık grubunun algıladığı ayrımcılık düzeyinin grup temelli görelî yoksulluk algısını anlamlı şekilde yordadığını raporlamıştır. Ancak genel olarak literatürde kadınların algıladıkları cinsiyet ayrımcılığı (örn., Foley vd., 2015; Pietilainen vd., 2020) ve görelî yoksulluk algılarının (örn., Newman, 2015) ayrı ayrı çalışmalarda ele alındığı görülmüştür. Bazı çalışmalarda ise ayrımcılık algısı ve görelî yoksulluk kavramlarının birlikte ve birbirinin yerine (örn., Triana vd., 2019) kullanıldığı veya ayrımcılık algısının, görelî yoksulluğun alt boyutlarından biri olarak (örn., Grant vd., 2014) ele alındığı gözlenmiştir. Ancak bizim çalışmamızda görelî yoksulluk algısı grup düzeyinde, ayrımcılık algısı ise bireysel olarak ele alınıp ölçülerek farklı değişkenler olarak ele alınmıştır. Ayrımcılık algısı değişkeni, katılımcıların aile, iş, okul ve arkadaş çevreleri tarafından bireysel olarak cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma düzeylerini belirtmeleri istenerek ölçülürken; görelî yoksulluk ise katılımcıların cinsiyetlerine bağlı olarak toplum bazında kadınların uğradıkları haksızlıklara ve dezavantajlara ilişkin görüşleri ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca iki değişken arasındaki

korelasyonun (.27) çok yüksek olmaması da aslında mevcut çalışma bağlamında iki değişkenin aynı kavrama işaret etmediğini göstermektedir.

Algılanan cinsiyet ayrımcılığının, kadınların görelî yoksunluk algısını anlamlı ve pozitif yönde yordadığı bulgusu; kadınların çevreleri tarafından maruz kaldıkları ayrımcılığın, onları toplumsal seviyede kadının yerini sorgulamaya sevk edebildiği ve böylece Türkiye’de erkeklere kıyasla bazı haklar açısından (örn., eğitim, iş imkanı gibi) kadınların daha dezavantajlı bir konumda olduğunu düşünmelerine zemin hazırladığı şeklinde yorumlanabilir. Çünkü ayrımcılığa maruz kalmak, bireylerin birçok düşüncesi, inancı ve algısı üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin; kadınlarla yürütülen çalışmalarda ayrımcılığa maruz kalmanın, kadınların adil dünya inançları (örn., Choma vd., 2012; Kim & Park, 2018), sistemi meşrulaştırma düzeyleri (örn., Bahamondes vd., 2019; Eliezer vd., 2011) ve öz-yeterlik algıları (örn., Akyüz, 2016) gibi birçok değişkenle yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Bu nedenle çevreleri tarafından yüksek düzeyde ayrımcılığa maruz kalan katılımcıların, kadınların toplumdaki konumu ve haklarıyla ilgili düşünmesi ve bu bağlamda yüksek düzeyde görelî yoksunluk algısına sahip olması da olasıdır. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi edinebilmek için başka örneklerde de kadınların ayrımcılık algısı ile görelî yoksunluk algısı arasındaki ilişkinin incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgulardan bir diğeri de kadınların görelî yoksunluk algılarının kolektif eylem niyetini anlamlı ve pozitif yönde yordadığıdır. Kadınların görelî yoksunluk algısı arttıkça STK üyelik niyetlerinin de artış gösterdiği bulgulanmıştır. Bu bulgu, literatürde yer alan benzer araştırma bulguları ile tutarlıdır. Örneğin; Cakal ve meslektaşları (2011) tarafından yürütülen bir çalışmada siyahi öğrencilerin, grup temelli görelî yoksunluk algılarının kolektif eylemlerde bulunma düzeyini anlamlı olarak yordadığı rapor edilmiştir. Bir başka çalışmada ise katılımcıların görelî yoksunluk algılarına bağlı olarak kolektif davranışlarının düzeyinin de artış gösterdiği bulgulanmıştır (Dezecache vd., 2020). Kadınlarla yürütülen çalışmalarda da benzer şekilde görelî yoksunluk algısının, kolektif eylemde bulunma (örn., Foster & Matheson, 1995; Kırıl, 2009) veya kolektif eylem niyet ve motivasyonlarını arttırma (örn., Tropp & Brown, 2004) ile ilişkili olduğuna dair bulgular mevcuttur. Bu çalışma açısından düşünülecek olursa; kadının toplumdaki yerine dair bir sorgulamada bulunan ve kadınların erkeklere nazaran dezavantajlı bir konumda olduğunu düşünen kadın katılımcıların, toplumsal olarak kadınların erkeklerle eşit düzeye gelmesi, kadına yönelik ayrımcı ve eşitlikçi olmayan davranışların değiştirilmesi için çabalaması ve buna bağlı olarak kolektif eylemlerde bulunmaya istekli olması da muhtemeldir.

Mevcut araştırma kapsamında elde edilen bir başka bulgu ise siyasi görüşün ayrımcılık algısı ile görelî yoksunluk algısı arasında ve görelî yoksunluk algısı ile STK üyelik niyeti arasında ayrı ayrı anlamlı düzenleyici rolünün bulunmasıdır. Bu çalışmada sol siyasi görüşe yakın katılımcıların ayrımcılık algıları düşük olsa bile grup temelli görelî yoksunluk algılarının, sağ görüşe yakın olanlara kıyasla, daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. İkinci olarak, görelî yoksunluk algısı ile STK üyelik niyeti arasındaki ilişkinin siyasi görüşü sola yakın olan katılımcılarda, sağ görüşe yakın katılımcılara kıyasla, daha güçlü olduğu görülmüştür. Elde edilen bu bulgular siyasi görüşün, bireylerin algıları ve kolektif davranışları üzerinde etkili olduğuna

ilişkin bazı araştırma bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Örneğin; bu kapsamda yürütölen bir çalışmada sağ ve sol siyasi görüşe sahip bireylerin değeri ihlaline ilişkin tutumları benzer olmasına karşın; sol siyasi görüşün değeri ihlallerini iyileştirme/düzelteymeye çabalama da daha destekleyici olduğu bulgulanmıştır (Wetherel vd., 2013). Bir diğer araştırmada ise radikal sağ bir siyasi partiye oy verme davranışı ile görelî yoksunluk algısının anlamlı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur (Urbanska & Guimond, 2018). Diğer bir çalışmada katılımcıların sol siyasi görüş yönelimlerinin kolektif eylemlerini anlamlı şekilde yordadığı saptanmıştır. (Bilali vd., 2020).

Görelî yoksunluk algısı, ayrımcılık algısı ve kolektif eylemlilik arasındaki ilişkinin, siyasi görüşe göre farklılık göstermesi sağ ile sol siyasi görüş arasındaki ideolojik farklılıklardan kaynaklanabileği söylenebilir. Jost, Glaser, Kruglanski ve Sulloway'a (2003) göre sağ siyasi görüşün özü, değerişime direnç göstermek ve eşitsizliği meşrulaştırmaktır. Yürütölen araştırmalarda sağ siyasi görüşün, sistemi meşrulaştırma (örn., Hoffarth vd., 2019), sosyal baskınlık yönelimi (örn., Kugler vd., 2014), belirsizliğe tahammülsüzlük (örn., Farmer vd., 2020) gibi birçok değerişkenle pozitif yönde ilişkisinin bulunması, bu görüşü destekler niteliktedir. Sol siyasi görüş ise daha çok yeniliğe ve deneyime açıklık (Amodio vd., 2007), eşitlikçi ve sosyal adaletçi görüşlerle ilişkilendirilmektedir (Güldü & Dönmez, 2002). Yürütölen bazı araştırmalarda sol siyasi görüşe yakın bireylerin sistemi meşrulaştırma (örn., Jost & Kende, 2019), sosyal baskınlık yönelimi (örn., Mirisola vd., 2007), belirsizliğe tahammülsüzlük (örn., Jessani & Harris, 2018), bilişsel kapalılık ihtiyacı (örn., Panno vd., 2018) düzeylerinin, sağ siyasi görüşe yakın olanlara kıyasla, daha düşük olduğu; eşitliğe (örn., Knight ve Brinton, 2017) ve sosyal değerişime verdikleri desteğin (örn., Grossmann & Thaler, 2018; McCright vd. 2016) ise daha yüksek olduğuna dair bulgular mevcuttur. Bizim çalışmamızda katılımcıların siyasi görüşlerinin de etkisiyle cinsiyet sistemini meşrulaştırma, sosyal baskınlık yönelimi, toplumsal cinsiyet eşitliğine verilen destek gibi bazı başka değerişkenlerin düzeylerine bağlı olarak ayrımcılık algısı, görelî yoksunluk algısı ve kolektif eylem niyeti seviyesi farklılaşmış olabilir. Katılımcılardan sol siyasi görüşe yakın olanlar, çevreleri tarafından yüksek düzeyde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmasalar bile cinsiyet sistemini daha az meşru buldukları, sosyal baskınlık yönelimleri daha düşük olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğine daha fazla destek verdikleri için daha fazla görelî yoksunluk algısına sahip olabilirler. Ayrıca sol siyasi görüşe yakın ve görelî yoksunluk algıları yüksek katılımcılar, sağ siyasi görüşe yakın olanlara kıyasla, sistemi meşrulaştırma isteğinin zayıflığı ve sosyal değerişime dair inançlarının etkisiyle STK üyesi olarak kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya daha istekli olabilirler. Bu konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilmek için gelecekte yürütölecek çalışmalarda bahsedilen bu değerişkenlerin etkisinin değerilendirilmesi yararlı olacaktır.

Toplumsal cinsiyet ve kadın hakları konusunda herhangi bir eğitim veya etkinliğe katılmış olan kadınların, katılmayanlara kıyasla, görelî yoksunluk algısı ve STK üyelik niyetlerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgu, toplumsal cinsiyet eşitliği hakkındaki eğitim ve etkinliklerin, bireylerin bu konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasına katkı sağladığı ve bu şekilde algı ve davranışlarının değerişimini desteklediği yönündeki literatür bulguları ile tutarlıdır.

Örneğin; bu kapsamda Türkiye’de yürütülen bir çalışmada 14 haftalık “*Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Dersi Öğretim Programı*”nın, katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleme puanları üzerinde belirgin bir artışla ilişkili olduğu görülmüştür (Şener-Özel, 2019). Bir diğer çalışmada ise “*Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Medya Okuryazarlığı Eğitimi*”nin, katılımcıların medyadaki cinsiyetçiliğe duyarlılığını ve kadın cinsiyet rolleri hakkında eşitlikçi tutumlarını arttırdığı saptanmıştır (Aydemir, 2019). Benzer şekilde mevcut çalışmada elde edilen bulgu; katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde bir etkinliğe katılmış olmalarının, cinsiyete dayalı ayrımcılıklar hakkında daha fazla bilgi ve farkındalık sahibi olmalarına ve buna bağlı olarak görelî yoksunluk algılarının da artmasına etki etmiş olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca farkındalığın artmasına bağlı olarak kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için verdikleri mücadeleye destek olmak amacıyla STK üyelik isteklerinin artmış olması da olasıdır. Ancak başka bir olasılık da söz konusudur; görelî yoksunluk algısı veya STK üyelik niyeti yüksek olan kadınlar da toplumsal cinsiyet temelinde daha fazla bilgi sahibi olabilmek için bu etkinliklere katılmış olabilirler. Gelecekte yürütülecek çalışmalarda araştırmacıların, kadınların daha önce toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde bir eğitim veya bir etkinliğe katılıp katılmadıkları, katıldıkları eğitim ve etkinliklerin sayısı, bu etkinliklere katılım amaçları gibi farklı ölçümler aracılığıyla bu ilişkinin yönünü ve gücünü daha detaylı şekilde incelemelerinin yararlı olacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Mevcut çalışmada katılımcılara herhangi bir etkinliğe veya eğitime katılımlarının yanı sıra bir STK’na halihazırda üye olup olmadıkları da sorulmuştur. Yürütülen analiz sonuçlarına göre; STK üyesi olan katılımcıların, STK üyesi olmayanlara kıyasla, görelî yoksunluk algılarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, toplumsal cinsiyet temelinde yüksek düzeyde görelî yoksunluk algısına sahip kadınların, bu kapsamda faaliyetlerde bulunan bir STK’na üye olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için çaba harcamak istemiş olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Görelî yoksunluk algısı yüksekliğinin, bireylerin kolektif eylemlerde bulunma düzeyini arttırdığına dair bulgular (örn., Cakal vd., 2011; Setiawan vd., 2020) bu olasılığı güçlendirmektedir. Ancak tersine bir ilişki de söz konusu olabilir; STK üyesi olan ve bu çerçevede fırsat eşitsizliği yaşayan kadınlarla birebir iletişim kurma fırsatı bulan katılımcıların, karşılaştıkları bu eşitsizlik örneklerine bağlı olarak görelî yoksunluk algıları artış göstermiş olabilir. Çünkü bireylerin, toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele veren sivil toplum kuruluşları (örn., Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı gibi) bünyesinde faaliyet yürüttükleri esnada şiddete maruz kalan, iş, aile çevresi gibi farklı alanlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşayan birçok kadınla bir araya gelme fırsatı olmaktadır. Ayrıca bir STK üyesi bulunan ve bu kapsamda çalışmalar yürüten gönüllü katılımcıların, kendilerinin de bir eğitim sürecinden geçebildiği görülmektedir. Örneğin, Kadın Merkezi Vakfı’nın (KAMER) kurucusu olan Nebahat Akkoç, bir röportaj esnasında vakıf bünyesinde gönüllü faaliyetler yürüten bireylerin, bir yıllık eğitim sonucunda faaliyet yürütmeye başladıklarını belirtmiştir (Açık Radyo, 2002). Kısacası STK üyesi katılımcılar, hem bu üyelikleri temelinde almış oldukları toplumsal cinsiyet eşitliğine dair farkındalık eğitimleri hem de karşılaştıkları şiddet, ayrımcılık örneklerinin varlığı ve yoğunluğunun

etkisiyle, STK üyesi olmayanlara kıyasla, daha yüksek görelî yoksunluk algısına sahip olabilirler. Gelecekte yürütülecek araştırmalarda, bireylerin üye oldukları STK'nın ismi, STK bünyesinde faaliyet yürütülen yıl sayısı, bu çerçevede alınan eğitimlerin içeriğiyle ilgili daha detaylı incelemeler yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Özetle; kadınların cinsiyetlerine ilişkin ayrımcılık algıları görelî yoksunluk algılarını, görelî yoksunluk algıları ise bu konuda faaliyet gösteren bir STK'na üyelik niyetlerini pozitif ve anlamlı şekilde yordamaktadır ve bu ilişkilerde siyasi görüş düzenleyici rol oynamaktadır. Ek olarak katılımcıların görelî yoksunluk algıları ve STK üyelik niyetlerinin daha önce kadın hakları ve toplumsal cinsiyet temelli bir etkinliğe, seminere vb. katılmış olup olmamalarına göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca şu anda bir STK'na üye olan katılımcıların, üye olmayanlara kıyasla, görelî yoksunluk algılarının anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak bu çalışmanın bir sınırlılığı olan ve ele alınmayan, kadınların ayrımcılık algısı, görelî yoksunluk algısı ve kolektif eylemleri ile ilişkili olabilecek birçok değişken mevcuttur: Kadın kimliğiyle özdeşim düzeyi, cinsiyet sistemini meşrulaştırma, sosyal baskınlık yönelimi, düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik düzeyi, toplumsal cinsiyete dair kalıpyargılar. Mesela kadın kimliğiyle daha güçlü özdeşim kuran katılımcıların görelî yoksunluk algıları ve buna bağlı olarak kolektif eylem niyetleri de daha yüksek olabilir. Benzer şekilde kadınların sosyal baskınlık yönelimi, cinsiyet sistemini meşrulaştırma seviyesi ve cinsiyetçilik düzeyine bağlı olarak da algıladıkları ayrımcılık, görelî yoksunluk seviyesi değişim göstererek kolektif davranışları farklı yönlerden ve derecelerden etkileyebilir. Örneğin; görelî yoksunluk ve ayrımcılık algısı yüksek kadınların, bu durumu "normal" olarak nitelendirmeleri ve buna bağlı olarak kolektif eylemlere yönelmemeleri mümkündür. Nitekim bazı çalışmalarda (örn., Clark, 1997; Napier vd., 2020) kadınların maruz kaldıkları haksızlıkları, ayrımcılıkları normalleştirebildikleri, beklentilerini bu göre düzenleyebildikleri, var olan cinsiyet sistemini meşru bulabildikleri yönünde bulgular mevcuttur. Benzer şekilde Amartya Sen'in (1995; akt. Uğur, 2017) geliştirmiş olduğu yapabilirlik yaklaşımına (capability approach) göre birey kötü bir durumda olsa dahi mevcut duruma alıştığı için yaşamına ilişkin tatminsizlik duygusunu hissetmeyebilir (Sen, 2004). Sen'in yaklaşımına göre bireylerin ne yapmak istediklerine ilişkin değerlendirme ve seçimleri, yoksunluk algısıyla ilişkili önemli bir parametredir (Kirmanoğlu, 2005). Gelecekte yürütülecek çalışmalarda bahsi geçen değişkenlerin kadınların görelî yoksunluk ve ayrımcılık algıları ve kolektif davranışları ile ilişkili olarak ele alınmasının, literatür bilgisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın bir diğer sınırlılığı, örneklemin Türkiye örneklemini temsil edememesi ve genellenebilirlik problemidir. Mevcut araştırmanın örneklemini, 18-68 yaş aralığında 328 gönüllü kadın katılımcı oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi incelendiğinde; katılımcıların çok büyük bir yüzdesinin (%73) lisans/lisansüstü öğrencisi veya mezunu olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Raporu'na göre Türkiye'de en az bir eğitim düzeyini tamamlayan kadınların oranı %87.7; üniversite mezunu kadınların oranı ise %17.3'tür. Bu rapora göre okur yazar olmayan kadınlar ise kadın nüfusunun %6.5'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2020).

Bu oranlar incelendiğinde mevcut çalışma örnekleminin, hem online olarak gönüllü kadın katılımcılara ulaşılması hem de katılımcıların eğitim düzeyinin dağılımının Türkiye örneklemini temsil etmekten uzak olması nedeniyle genellenebilirlik sınırlılığı mevcuttur.

Mevcut çalışmanın bir diğer sınırlılığı ölçüm araçlarıyla ilişkilidir. Kolektif davranışlar hakkında bilgi edinmek için katılımcılara sınırlı sayıda soru yöneltilmiştir. Gelecekte yürütülecek çalışmalarda kadınların kolektif eylem ve kolektif eylem yetileri hakkında daha detaylı ve daha fazla sorunun yöneltilmesi, bu konu hakkında daha kapsamlı bilgi edinilmesine yardımcı olacaktır. Ölçüm araçlarıyla ilgili bir diğer sınırlılık, siyasi görüşü ölçmeyle ilişkilidir. Çalışmada katılımcıların siyasi görüşleri, "Siyasi görüşünüzü nasıl tanımlarsınız?" şeklinde bir souya verilen "*Radikal Sağ-Radikal Sol*" aralığında değişen bir skala ile değerlendirilmiştir. "*Radikal*" ifadesi, katılımcılarda olumsuz çağrışımlar yaratarak değerlendirmeyi etkilemiş olabilir. Gelecekte yürütülecek çalışmalarda siyasi görüşü değerlendirmek için daha kapsamlı ve daha farklı ölçüm araçları kullanılmasının faydalı olacağı önerilmektedir. Son olarak ayrımcılık algısını ölçmeye yönelik sorular, çalışmanın ölçüm araçlarıyla ilgili bir diğer sınırlılığıdır. Mevcut araştırmada ayrımcılık algısı "*Aileniz/Arkadaş çevreniz/İş yerinizde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma düzeyiniz nedir?*" sorusu ile ölçülmüştür. Verilen yanıtlar her ne kadar "Hiç" ile "Çok Fazla" aralığında değişim gösteren bir ölçek üzerinden değerlendirilse de soru yönergesi, yönlendirici bir işlev görmüş olabilir. Bu nedenle gelecekte yürütülecek çalışmalarda bu noktaya dikkat edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırma verilerinin çevrimiçi olarak toplanması nedeniyle görece eğitim seviyesi yüksek katılımcılara ulaşılmış olması, genellenebilirlik açısından bir sınırlılık oluşturmaktadır.

Kadınların toplumsal cinsiyet temelindeki algı, inanç, duygu ve davranışları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmanın, literatüre katkı sağlamanın yanı sıra uygulama noktasında da yararlı olduğu düşünülmektedir. Kadınlar, gerek Türkiye gerek dünyanın diğer birçok bölgesinde ayrımcılığa, şiddete, fırsat eşitsizliğine maruz kalmakta ve cinsiyetler arası eşitliği sağlamak için mücadele etmektedir. Kadınların, uğradıkları haksızlıklara karşı çıkmalarının ve seslerini daha iyi duyurularının bir yolu olan kolektif davranışlarının artış göstermesi için; toplumsal cinsiyete dayalı algılar konusunda farkındalıklarının artmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle mevcut çalışmada elde edilen bulgulara da dayanarak kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında bilgi birikimlerini ve farkındalıklarını arttırmak amacıyla etkinliklere, eğitimlere katılımlarını teşvik etmenin; bu konuda yapılan etkinliklerin sayısını arttırmanın; kolektif davranışların ne olduğu hakkında ve kadınlarla ilgili faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının amaçlarının ve yürüttükleri çalışmalarının yararları hakkında bilgiler vermenin bu bağlamda yararlı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra kadınların cinsiyet temelli algıları ve davranışları arasındaki ilişkiye dair bilginin, kadınların kolektif eylemliliklerini arttırmak için yürütülecek faaliyetlere ve tasarlanacak projelere katkı sağlama olasılığı bulunmaktadır.

Kaynakça

- Açık Radyo (2002). Kamer’de gönüllülük ‘keyfiyet’ değil başlıklı röportaj. Erişim adresi: <https://acikradyo.com.tr/arsivicerigi/kamerde-gonulluluk-keyfiyet-degil>. (Erişim tarihi: 10.02.2021).
- Akyüz, M. (2016). Cinsiyet ayrımcılığının örgütsel sapma davranışları üzerindeki etkisinde öz-yeterliliğin aracılık rolü: Sağlık kurumlarında bir araştırma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Akyüz, M. & Özyer, K. (2018). Cinsiyet ayrımcılığının örgütsel sapma davranışları üzerindeki etkisinde öz-yeterliliğin aracılık rolü: Sağlık kurumlarında bir araştırma. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 25-51.
- Alparlan, A.M., Bozkurt, Ç.Ö. & Özgöz, A. (2015). İşletmelerde cinsiyet ayrımcılığı ve kadın çalışanların sorunları. *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3);66-81.
- Amodio, D.M., Jost, J.T., Master, S.L. & Yee, C.M. (2007). Neurocognitive correlates of liberalism and conservatism. *Nature Neuroscience*, 10(10):1246-1247.
- Avcı, S. (2013). Farklı mesleklerde çalışan kadınların yaşam doyumu, iş doyumu, tükenmişlik ve algılanan cinsiyet ayrımcılığı düzeylerinin depresyon ile ilişkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Aydemir, S. (2019). Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı medya okuryazarlığı eğitiminin öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tutumlarına etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bahamondes, J., Sibley, C.G. & Osborne, D. (2019). We look (and feel) better through system-justifying lenses: System-justifying beliefs attenuate the well-being gap between the advantaged and disadvantaged by reducing perceptions of discrimination. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1-18.
- Bazargan, M. & Galvan, F. (2012). Perceived discrimination and depression among low income Latina male-to female transgender women. *BMC Public Health*, 12(1), 1-8.
- Bilali, R., Godfrey, E.B. & Freel, S.H. (2020). How an election loss leads to a social movement: Reactions to the 2016 U.S. presidential election among liberals predict later collective action and social movement identification. *British Journal of Social Psychology*, 59:227-247.
- Bulut, D. & Kızıldağ, D. (2017). Cinsiyet ayrımcılığı ve kadın insan kaynakları yöneticilerinin kariyerleri üzerindeki etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(2):81-102.
- Cakal, H., Hewstone, M., Schwar, G. & Heath, A. (2011). An investigation of the social identity model of collective action and the “sedative” effect of intergroup contact among Black and White students in South Africa. *British Journal of Social Psychology*, 50(4):606-627.
- Choma, B., Hafer, C., Crosby, F. ve Foster, M. (2012). Perceptions of personal sex discrimination: The role of belief in a just world and situational ambiguity. *The Journal of Social Psychology*, 152(5):568-585.

- Clark, A. (1997). Job satisfaction and gender: Why are women so happy at work? *Labor Economics*, 4(4):341-372.
- Çelik, M. ve Şahingöz, A. S. (2018). İş yaşamında cinsiyet ayrımcılığı: Kadın aşçılar örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3):370-383.
- Dawson, D.N., Volpe, V.V. & Laurent, H.K. (2019). Synergistic effects of psychological intimate partner violence exposure and gender discrimination on postnatal mental health trajectories. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-26.
- DeBlaere, C., Brewster, M.E., Bertsch, K.N., DeCarlo, A.L., Kegel, K.A. & Presseau, C.D. (2014). The protective power of collective action for sexual minority women of color. *Psychology of Women Quarterly*, 38(1):20-32.
- Dezecache, G., Allen, J. M., von Zimmermann, J., & Richardson, D. C. (2021, August 27). We predict a riot: inequality, relative deprivation and collective destruction in the lab (Dezecache, Allen, von Zimmermann & Richardson, basımda). <https://doi.org/10.31234/osf.io/btrn7>.
- Dünya Sağlık Örgütü (2019). Respect women: Preventing violence against women. Geneva: World Health Organization.
- Eliezer, D., Townsend, S.S.M., Sawyer, P.J., Major, B. & Mendes, W.B. (2011). System justifying beliefs moderate the relationship between perceived discrimination and resting blood pressure. *Social Cognition*, 29(3):303-321.
- Farmer, A., Kidwell, B. & Hardesty, D. (2020). The politics of choice: Political ideology and intolerance of ambiguity. *Journal of Consumer Psychology*, 31(1):6-21.
- Foley, S., Ngo, H., Loi, R. & Zheng, X. (2015). Gender, gender identification and perceived gender discrimination. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 34(8):650-665.
- Foster, M.D. & Matheson, K. (1995). Double relative deprivation: Combining the personal and political. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(11):1167-1177.
- Grant, P.R., Abrams, D., Robertson, D.W. & Garay, J. (2014). Predicting protests by disadvantaged skilled immigrants: A test of an integrated social identity, relative deprivation, collective efficacy model. *Social Justice Research*, 28(1):76-101.
- Grossmann, M. & Thaler, D. (2018). Mass-elite divides in aversion to social change and support for Donald Trump. *American Politics Research*, 46(5):753-784.
- Güldü, Ö. & Dönmez, A. (2002). Aşırı uçlarda siyasi tutumlara sahip üniversite öğrencilerinin bazı psikolojik değişkenler açısından karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2):129-142.
- Güvenç, İ.B. (2021). The impact of perceived relative deprivation on health-related outcomes: Mediating roles of locus of control and length of unemployment and moderating roles of dispositional optimism and perceived social support (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- Hayward, L. E., Tropp, L. R., Hornsey, M. J. ve Barlow, F. K. (2017). How negative contact and positive contact with Whites predict collective action among racial and ethnic minorities. *British Journal of Social Psychology*, 57 (1), 1-20.
- Hoffarth, M.R., Azevedo, F. & Jost, J.T. (2019). Political conservatism and the exploitation of nonhuman animals: An application of system justification theory. *Group Processes and Intergroup Relations*, 22(6):858-878.
- Iyer, A. & Ryan, M.K. (2009). Why do men and women challenge gender discrimination in the workplace? The role of group status and in-group identification in predicting pathways to collective action. *Journal of Social Issues*, 65(4):791-814.
- Jessani, Z. & Harris, P.B. (2018). Personality, politics, and denial: Tolerance of ambiguity, political orientation and disbelief in climate change. *Personality and Individual Differences*, 131:121-123.
- Jost, J. T. ve Kende, A. (2019). Setting the record straight: System justification and rigidity of-the-right in contemporary Hungarian politics. *International Journal of Psychology*, 55(1):96-115.
- Jost, J.T., Glaser, J., Kruglanski, A.W. & Sulloway, F.J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3):339-375.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2018). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2018 Yıllık Raporu. Erişim adresi: <http://kadincinayetleriniurduracagiz.net/veriler/2869/kadincinayetleriniurduracagizplatformu2018veriraporu>, (Erişim Tarihi: 20.03.2021).
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2019). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2019 Yıllık Raporu, <http://kadincinayetleriniurduracagiz.net/veriler/2889/kadincinayetleriniurduracagizplatformu2019-raporu>, (Erişim Tarihi: 20.03.2021).
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2020). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2020 Yıllık Raporu, <http://kadincinayetleriniurduracagiz.net/veriler/2947/kadin-cinayetleriniurduracagizplatformu-2020-raporu>, (Erişim Tarihi: 20.03.2021).
- Kapçı, N. (2016). Kürt Anne ve kızların ayrımcılık algısı ve benlik saygısı: Psikolojik sağlamlık ve stresle başa çıkma yollarının rolü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Okan üniversitesi, İstanbul.
- Kıral, G. (2009). Türkiye’de yaşayan kadınların göreli yoksunluk ve adil dünya inancı ile siyasal katılım düzeyleri arasındaki ilişki. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kıral, G., Dönmez, A. & Hasta, D. (2008). Türkiye'deki bir kadın örneğinde göreli yoksunluk ve adil dünya inancı ile siyasal katılım düzeyleri arasındaki ilişki. *Kadın/Woman* 2000, 9(2), 23-47.
- Kim, E. & Park, H. (2018). Perceived gender discrimination, belief in a just world, self esteem, and depression in Korean working women: A moderated mediation model. *Women’s Studies International Forum*, 69:143-150.

- Kirmanoglu, H. (2005). Amartya Sen'in özgürlük ve kalkınma üzerine düşüncelerine bir bakış. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 47. Seri:22-30.
- Knight, C.R. & Brinton, M.C. (2017). One egalitarianism or several? Two decades of gender-role attitude change in Europe. *American Journal of Sociology*, 122(5):1485-1532.
- Koomen, W. ve Frankel, E. G. (1992). Effects of experienced discrimination and different forms of relative deprivation among Surinamese, a Dutch ethnic minority group. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 2(1):63-71.
- Kugler, M., Jost, J.T. & Noorbaloochi, S. (2014). Another look at moral foundations theory: Do authoritarianism and social dominance orientation explain liberal-conservative differences in "moral" intuitions? *Social Justice Research*, 27(4):413-431.
- Louis, W.R. (2009). Collective action-and then what? *Journal of Social Issues*, 65(4):727-748.
- Major, B. & Dover, T.L. (2016). Attributions to discrimination: Antecedents and consequences. İçinde T.D. Nelson (Ed.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination*. Londra: Psychology Press:213-239.
- McCright, A. M., Dunlap, R. E. ve Marquart-Pyatt, S. T. (2016). Political ideology and views about climate change in the European Union. *Environmental Politics*, 25(2):338-358.
- Mirisola, A., Sibley, C.G., Boca, S. & Duckitt, J. (2007). On the ideological consistency between right-wing authoritarianism and social dominance orientation. *Personality and Individual Differences*, 43(7):1851-1862.
- Napier, J.L., Suppes, A. & Bettinsoli, M.L. (2020). Denial of gender discrimination is associated with better subjective well-being among women: A system justification account. *European Journal Social Psychology*, 50:1191-1209.
- Newman, B.J. (2015). Breaking the glass ceiling: Local gender-based earnings inequality and women's belief in the American dream. *American Journal of Political Science*, 60(4):1006-1025.
- Osborne, D. & Sibley, C.G. (2013). Through rose-colored glasses: System-justifying beliefs dampen the effects of relative deprivation on well-being and political mobilization. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(8):991-1004.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye'de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33):93-112.
- Özdemir, F. (2019). Farklı görelî yoksunluk seviyelerinde başa çıkma stratejileri ve öznel iyiliş arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(1), 234-245.
- Özdemir, F. & Özkan, T. (2020). Birey-temelli ve grup-temelli süreçlerin kaynaşımı: aşırî fedakâr grup-yanlısı davranış sergileme eğilimini yordama. *Türk Psikoloji Yazıları*, 23(45):78-93.

- Özdemir, F., Tekeş, B. & Öner-Özkan, B. (2019). Birey düzeyinde göreli yoksunluk ve öznel esenlik arasındaki dolaylı ilişki. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34(84):37-49.
- Özkan, K. (2014). Kadınların kolektif eylem yöneliminin yordayıcıları: Kültürel benlik kurguları, kadın kimliği ile özdeşleşme, kadınların sosyal baskınlık yönelimi ve sistemi meşrulaştırma eğilimi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Panno, A., Carrus, G., Brizi, A., Maricchiolo, F., Giacomantonio, M. & Mannetti, L. (2018). Need for cognitive closure and political ideology. *Social Psychology*, 49(2):103-112.
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye’de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığın analizi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10(4):1217-1230.
- Pietilainen, M., Natti, J. & Ojala, S. (2020). Perceived gender discrimination at work and subsequent long-term sickness absence among Finnish employed women. *European Journal of Public Health*, 1-18.
- Schmuck, D., Matthes, J. & Paul, F.H. (2017). Negative stereotypical portrayals of Muslims in right-wing populist campaigns: Perceived discrimination, social identity threats, and hostility among young Muslim adults. *Journal of Communication*, 67(4):610 -634.
- Sen, A. (1994). Well-being, capability and public policy. *Giornale degli Economisti e Annali di Economia*, 53(7-9):333-47.
- Setiawan, T., Scheepers, P. & Sterkens, C. (2020). Applicability of the social identity model of collective action in predicting support for interreligious violence in Indonesia. *Asian Journal of Social Psychology*, 23:278-292.
- Smith, H.J., Pettigrew, T.F., Pippin, G.M. & Bialosiewicz, S. (2012). Relative deprivation: A theoretical and meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 20(10):1-30.
- Spaaij, R. & Vinas, C. (2013). Political ideology and activism in football fan culture in Spain: A view from the far left. *Soccer and Society*, 14(2):183-200.
- Stronge, S., Sengupta, N.K., Barlow, F.K., Osborne, D., Haukama, C.A. & Sibley, C.H. (2016). Perceived discrimination predicts increased support for political rights and life satisfaction mediated by ethnic identity: a longitudinal analysis. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 1-10.
- Şener Özel, F. (2019). Eğitim fakültelerinin lisans programlarına yönelik toplumsal cinsiyet eğitimi dersi öğretim programının tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Triana, M. del C., Jayasinghe, M., Pieper, J.R., Delgado, D.M. & Li, M. (2019). Perceived workplace gender discrimination and employee consequences: A meta-analysis and complementary studies considering Country Context. *Journal of Management*, 45(6):2419-2447.

- Tropp, L.R. & Brown, A.C. (2004). What benefits the group can also benefit the individual: Group-enhancing and individual-enhancing motives for collective action. *Group Processes and Intergroup Relations*, 7(3):267-282.
- Tuskan, A.A. (2012). Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Bıçılan Roller ve Çözümleri. *Türkiye Barolar Birliđi Dergisi*, 445-449.
- TÜİK (2022). İstatistiklerle Kadın, 2021. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021>.
- Uğur, Z.B. (2017). Türkiye’de Kadın Yoksulluđu ve Yoksunluğu. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2):168-198.
- Urbanska, K. & Guimond, S. (2018). Swaying to the extreme: Group relative deprivation predicts voting for an extreme right party in the french presidential election. *International Review of Social Psychology*, 31(1):1-12.
- Van Prooijen, J.W. & Kuijper, S.M.H.C. (2020). A comparison of extreme religious and political ideologies: Similar worldviews but different grievances. *Personality and Individual Differences*, 159:1-6.
- Van Zomeren, M. & Iyer, A. (2009). Introduction to the social and psychological dynamics of collective action. *Journal of Social Issues*, 65(4):645-660.
- Walker, I. & Smith, H.J. (2002). *Relative deprivation: Specification, development, and integration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Watkins, L., Aitken, R. & Mather, D. (2015). Conscientious consumers: A relationship between moral foundations, political orientation and sustainable consumption. *Journal of Cleaner Production*, 134:137-146.
- Wetherell, G.A., Brandt, M.J. & Reyna, C. (2013). Discrimination across the ideological divide. *Social Psychological and Personality Science*, 4(6):658-667.
- Yamuç, V.A. & Türker, D. (2015). Örgütsel stres kaynaklarının analizi: Bir üretim işletmesinde kadın ve erkek çalışanlar üzerine inceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(25), 389-423.
- Yılmaz, N. (2019). Hastanelerde çalışan kurum ev idaresi personelinin görelî yoksunluk duygusunun performansa etkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz, N. & Erkal, S. (2020). Kurum ev idaresi personelinin görelî yoksunluk duygusunun performansa etkisinin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(1):127-148.
- Yılmaz, T., Karagöz, Ş., Uzunbacak, H.H. & Akçakanat, T. (2021). Karanlık üçlü kişilik özellikleri, psikolojik ayrıcalık, görelî yoksunluk ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, 25(86):597-622.